

Novruz bayramı və onun ayrılmaz tərkib hissəsi olan İlaxır çərşənbələr hər il ölkəmizdə böyük coşqu ilə qeyd olunur. Novruzqabağı nəğmələrin ikinci qrupunu çərşənbələrlə bağlı ritual və mərasim nəğmələri təşkil etdiyini bildirən mərhum folklorşünas alim Azad Nəbiyev deyirdi ki, “İlaxır çərşənbələrlə bağlı görüşlər ulu əcdadın ilkin insanın yaranmasında iştirak edən Su, Od, Yel və Torpaq mifizmi ilə bilavasitə bağlıdır. Törəniş düşüncəsi təsəvvürünü formalaşdıran bu ünsürlər mərasim folklorunda müxtəlif kult və mif sistemləri şəklində öz əksini tapdı. Onların hər biri ilə bağlı silsilə nəğmə və miflər yarandı, çərşənbələrin hər biri milli yaddaşda insana uğur və xoşbəxtlik gətirən rəmzlər kimi geniş mənə, məzmun mündəricəsinə yiyələndi.

məni xarakterizə edir. Bununla həm də qışın-qarın, suyun könlü oxşanılır-alınır və qışdan sonra gələcək yaz fəslinə - Novruza keçid almaq funksiyası bir mərasim aktı olaraq icra olunmuş olur. Bu, həm də Novruz bayramının qış fəslindən keçərək özünə yol aldığını və beləliklə, öz tərkibində qışı da (Yeni il təqvimini də) ehtiva etdiyini təzahür etdirməsidir. Bu, eyni zamanda xristian dünyasının Yeni il ilə İslam-Şərq aləminin Yeni ili olan Novruzun bir-biriləri ilə qarşılıqlı təması - ünsiyyət kodudur. Bu, mərasim hadisəsi olaraq Novruz bayramının özünün multikultural ənənələrə əsaslanmasının bir göstəricisidir, dinlər və dünyagörüşləri arasındakı qarşılıqlı rabitənin möv-

onun ərazisində yaşayan xalqlarıdır”. Bu mənada hər bölgə, hər etnos ümumxalq bayramımız olan Novruza öz dəyərli töhfələrini verməklə onu daha da zəngin, əlvan edir. Məsələn, Lənkəran bölgəsinin spesifik, özünəməxsus, başqa bölgələrdə müşahidə olunmayan Novruzla bağlı gözəl adətlərindən biri də nişanlı qızlara aparılan bayram xonçasında balığın ağzında qızıl üzüyün olmasıdır. Qızıl üzük balığın ağzına keçirilir və bayram xonçasında qız evinə aparılır. Bölgənin digər adətlərindən biri də ilin axır çərşənbəsində axar su üstünə getmək və suyun کنارında təzəcə baş qaldıran yamyasıl otlardan ailə üzvlərinin hər birisi üçün ayrı-ayrılıqda ayırıb axar suya at-

səhər tezdən mal-qaraya baş çəkilir, üstlərinə su çilənir, meyvə ağaclarının dibinə balta ilə yavaşca vuraraq: “əgər bu il bol məhsul gətirməsən, səni kökündən kəsərəm” - deyilir. Dörd çərşənbədən sonra gələn Novruz bayramı geniş şəkildə qeyd olunur. Hələ ilk çərşənbədən başlayaraq Novruza hazırlıq kimi nəğmələr oxunur.

Qeyd edim ki, Novruz bayramında qız evinə aparılan xonçada balığın ağzında qızıl üzüyün olması adətində su ilə bağlı inancın izləri dolayısı ilə də olsa, özünü göstərir. Belə ki, balıq su ilə bağlı məbudur, balığın vətəni sudur və suda yaşayan canlı balığın ağzında nişanlılıq-evlilik əlaməti kimi üzüyün aparılması sevginin də su kimi saf olmasını, eləcə də qurulacaq ailənin dirilik rəmzi olan su kimi sağlam və əbədi olması arzusunu simvollaşdırır. Eləcə də İlaxır çərşənbədə su ilə bağlı digər ayin və hərəkətlərin icrası da suya olan müqəddəs mifik görüşlərdən qaynaqlanır. Həmçinin Novruz bayramında mal-qaraya baş çəkilməsi, üstlərinə su çilənməsi, meyvə ağacları ilə bağlı inanca söykənən hərəkətlərin icrası və s. kimi məsələlər də bir daha Novruz bayramı və onun ayrılmaz tərkib hissəsi olan İlaxır çərşənbələrin nəinki ölkəmizdə yaşayan ayrı-ayrı etnik qruplar və xalqlar arasında əhəmiyyətli ictimai hadisə olaraq anlaşıma, həmrəylik vasitəsi olduğunu göstərir, eləcə də canlı və cansız təbiətdə bir canlanma, yenilənmə əhvali-ruhiyyəsi yaradan bayram olduğunu açıq şəkildə göstərir.

Bəli, multikultural ənənələrin daşıyıcısı olan Novruz bayramı nəinki ictimai baxımdan ayrı-ayrı xalqlar, millətlər, dinlər və mədəniyyətlər arasında bir mənəvi bağlantı vasitəsi, qarşılıqlı anlaşıma və mehriban dialoq hadisəsidir, həmçinin bizi əhatə edən təbii coğrafi mühitdə bioloji sferanın da harmoniyasını qoruyub-saxlamağa xidmət edən sosial mədəniyyət hadisəsidir. Bu nöqteyi-nəzərdən yanaşdıqda milli olduğu qədər də dünyəvi məzmun daşıyan Novruz bayramı öz geniş qoynunu bütün bəşəriyyətə açıb, dünyamızı salamlayır.

Şakir ƏLİFOĞLU,
AMEA Folklor İnstitutunun
Mifologiya şöbəsinin aparıcı elmi
işçisi, filologiya üzrə
fəlsəfə doktoru, dosent

Multikulturallığın ənənəvi nümunəsi: Novruz bayramı

dünyasının Yeni il bayramını öz əhatə ağuşuna alan Novruz bayramı təbiəti etibarilə də bəşəri-humanist dəyərləri özündə daşıyır. Özü də bu dəyərlər təkcə ictimai sfera ilə qapanıb qalmır, ictimai aləmlə təbii aləmi vəhdətdə götürərək dünyamızın bütövlükdə kosmik bir nizamla yaşamasını şərtləndirir.

Dövlət başçısı tərəfindən 2016-cı ilin “Multikulturalizm ili” elan olunması da bir tərəfdən multikultural dəyərləri özündə yaşadan Novruz bayramına verilən önəmin bir təcəssümü hesab oluna bilər.

Novruz öz bətnində multikultural zəminə əsaslanan milli ənənələri qoruyub yaşadır. Bunun bir səbəbi bayramın bir, ya bir neçə günə,

yaxud da bir fəsilə bağlı olmayıb, özündən əvvəlki qış fəslini də və qış fəslə qarışıq Milad bayramı olan Yeni il də öz tərkibinə qatması ilə müəyyən olunursa, digər səbəblərdən biri də ölkə ərazisində yaşayan azsaylı xalqların məskunlaşdıqları etnik regionları da əhatə etməsidir. Novruzun İlaxır çərşənbələrindən birinin su stixiyası ilə əlaqələndirilməsi - Su çərşənbəsi adı ilə tanınıb-adlandırılması da öz nüvəsində-mayasında su elementini (suyun kristal forması olan qarı və buzu) gəzdirən qış fəslinin obrazlı təcəssümüdür. Hətta Novruz ərəfəsində xalça-kilimlərin, palazın, digər yataq dəsti avadanlıqlarının eşiyə çıxardılaraq üstünə qar ələnməsi-tökülməsi və üstündən də süpür-

gə ilə təmizlənməsi faktı suya - suyun həm də qış rəmzi olan qara saflıq, saflaşma vasitəsi kimi baxışları özlüyündə əks etdirir. Xalça-palazın qar vasitəsi ilə süpürülüb təmizlənməsi bir tərəfdən realığa əsaslanmaqla qarın dondurucu şaxtası ilə yorğan-döşək arasına düşə biləcək cücüləri-həşəratları məhv etməklə sanitar-gigiyenik qaydalara riayət etməyin göstəricisidirsə, digər tərəfdən də su ilə bağlı mifik

görüşləri özündə əks etdirir. Belə ki, ev şərəitindən - mənzildən çölə daşınan-çıxarılan məişət əşyaları da öz “canlarında” fiziki olaraq qarı (qışın simvolu olan qar) gəzdirməklə beləcə qış fəslini rəmzi olaraq yola saldıqlarını səciyyələndirir. Sanitariya baxımından təmizliyə bu cür riayət olunma həm də mifik görüntü olaraq su öyəsi (yiyəsi) ilə - su öyəsinin təbiətdə canlı görüntüsü olan qış fəslə ilə təmasa gir-

rudluğu, bir-birilərdən köklü şəkildə təcrid olunmadığının nümayişidir, ənənələrin qarşılıqlı təsir və inkişafının təsdiqidir.

Möhtərəm Prezidentin təbiri ilə desək, xalqımızın həyat tərzə kimi özünü göstərən multikulturalizm Novruz bayramının keçirilməsi zamanı daha aşkar şəkildə görünür. Belə ki, ayrı-ayrı etnik toplumların yaşadıkları regionlarımızda da bu bayramın özünə xas çeşidlərlə təmtəraqlı şəkildə qeyd olunması dediyimizə əyani sübutdur. Bu məqamda ümummilli lider Heydər Əliyevin aşağıdakı fikirləri də öz layiqli yerini alır: “Azərbaycanın var-dövləti təkcə onun pambığı, yeraltı, yerüstü sərvətləri deyil,

maq adətidir. Yaşıl otlardan bir çəngə qoparıb “Anamın yanında nə xəstəlik varsa, hamısı bu axar su ilə dəryyəyə getsin” - deyib otu suya atırlar. Bu ritual ayrı-ayrı hər bir ailə üzvü üçün təkrar edilir. Lənkəran bölgəsinin digər spesifik adət-ənənələrindən biri də İlaxır çərşənbədə heyva ağacından nehrə üçün heyva çubuğunun dərilməsidir. Bu inanc nehrədən bol yağ çıxacağı anlamına gəlir. İlin axır çərşənbəsi günü sübh tezdən yuxudan ən tez ayrılan şəxs bir qab su dolduraraq hələ yuxuda olan bütün ev sakinlərinin üzlərinə çiləyir. Bu isə saflıq, təmizlik rəmzi olan suyun bütün ailə üzvlərinə il boyu sağlamlıq, gümrahlıq gətirəcəyi anlamındadır. İlaxır çərşənbədə